

БАТЛАВ.
ХУУЛЬ ЗҮЙ, ДОТООД ХЭРГИЙН
САЙД

Б.ЭНХБАЯР

ШҮҮХ БАЙГУУЛАХ ТУХАЙ ХУУЛИЙН ШИНЭЧИЛСЭН НАЙРУУЛГЫН ТӨСЛИЙН ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛ

Нэг.Хуулийн төсөл боловсруулах үндэслэл, шаардлага

1.1.Хууль зүйн үндэслэл

Монгол Улсын Их Хурлаас 2019 оны 11 дүгээр сарын 14-ний өдөр баталсан Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөөр Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөчин наймдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Шүүхийн үндсэн тогтолцоо Улсын дээд шүүх, аймаг, нийслэлийн шүүх, сум буюу сум дундын, дүүргийн шүүхээс бүрдэх бөгөөд шүүхийг тойргийн зарчмаар байгуулж болно. Шүүхийг эрүү, иргэн, захиргааны зэрэг шүүн таслах ажлын төрлөөр дагнан байгуулж болно. Дагнасан шүүхийн үйл ажиллагаа, шийдвэр нь Улсын дээд шүүхийн хяналтаас гадуур байж үл болно.” гэж;

Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтийг дагаж мөрдөхөд шилжих журмын тухай хуулийн 1 дүгээр зүйлд “Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөд нийцүүлэн холбогдох хуулийг шинэчлэн батлах хүртэл хугацаанд тухайн харилцааг зохицуулж ирсэн хуулийг дагаж мөрдөнө. Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөд хууль тогтоомжийг нийцүүлэх ажлыг Улсын Их Хурлаас баталсан хуваарийн дагуу хийж дуусгана.” гэж;

Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны “Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөд хууль тогтоомжийг нийцүүлэх, түүнтэй холбогдуулан авах арга хэмжээний тухай” 02 дугаар тогтоолын хавсралтаар “Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөд хууль тогтоомжийг нийцүүлэх хуваарь”-ийг баталж, уг хуваарийн 3.3.1-д “шүүхийг тойргийн зарчмаар байгуулахдаа иргэний шүүхэд хандах эрхийн баталгааг бодитой хангах, шүүгчийн ажлын ачааллыг тэнцвэржүүлэх, шүүгчийг мэргэшүүлэх, шүүхийн үйлчилгээг иргэдэд ойртуулж хүртээмжтэй болгох үндсэн зарчимд нийцүүлэх чиглэлийг баримтлан Шүүх байгуулах тухай хуулийн төслийг боловсруулах” гэж;

“Алсын хараа–2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогод “шүүхийн хараат бус байдал хангагдаж, хариуцлагатай, иргэдийн итгэлийг бүрэн хүлээсэн шүүх тогтолцоог төлөвшүүлэх” гэж;

Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 24 дүгээр тогтоолоор баталсан “Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр”-ийн 4.4-т “Шүүгчийн хараат бус, шүүхийн бие даасан байдлыг хангаж, хүний эрх, эдийн засаг, бизнесийн орчныг дэмжсэн хууль тогтоомжийн шинэчлэлийг хийж, шударга ёс, хуульт ёсыг бэхжүүлнэ.” гэж;

Монгол Улсын Их Хурлын 2021 оны 12 дугаар тогтоолоор баталсан “Монгол Улсын хууль тогтоомжийг 2024 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл”-ийн 64-т “иргэний шүүхэд хандах эрхийн баталгааг хангах, шүүгчийн ажлын ачааллыг тэнцвэржүүлэх, шүүхийн үйлчилгээг иргэнд хүртээмжтэй хүргэх зорилгоор тойргийн зарчмаар ажиллуулах боломжийг боловсронгуй болгох үүднээс Шүүх байгуулах тухай хуулийн төслийг боловсруулах” гэж тус тус заасан.

Монгол Улсын шүүхийн тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.2-т “Улсын дээд шүүхээс бусад шүүхийг байгуулах, өөрчлөн байгуулах, татан буулгах, түүний байршлыг тогтоох асуудлыг Улсын дээд шүүхтэй зөвшилцсөн Ерөнхий зөвлөлийн саналыг үндэслэн Засгийн газар Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлнэ.” гэж заасны дагуу Шүүхийн ерөнхий зөвлөлөөс Улсын дээд шүүхтэй зөвшилцөж Шүүх байгуулах тухай хуулийн төслийн саналыг ирүүлсэн.

1.2.Практик шаардлага

Хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа 2015 оны Шүүх байгуулах тухай хуулиар анхан болон давж заалдах шатны 116 шүүхийг засаг захиргааны нэгжүүдэд байршихаар байгуулсан нь байршлын хувьд шүүхийн үйлчилгээ иргэнд ойр, шүүхэд хандах иргэний эрхийн баталгаа хангагдсан гэж үзэж болох ч хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааг төрөлжүүлэх, зарим шүүхийг тойргийн зарчмаар байгуулах замаар үр нөлөөтэй шүүхийн тогтолцоог хөгжүүлэх, шүүхийн үйлчилгээг илүү сайжруулах, чанаржуулах дараах практик хэрэгцээ, шаардлага байгааг судалгааны дүн харуулсан.¹

Нийслэл болон аймаг дахь анхан шат, давж заалдах шатны шүүхийн ажлын ачаалал тэнцвэртэй бус, зарим шүүх хэт их ачаалалтай, зарим шүүхийн ачаалал хэт бага байгаа нь шүүх хуралдаан хойшлох, шүүхийн шийдвэрийг албажуулах, гардуулах хугацааг хэтрүүлэх үндсэн нөхцөл болж шүүн таслах ажиллагааны хэвийн нөхцөлийг алдагдуулснаар шүүхийн үйлчилгээний чанарт сөрөг нөлөөллийг үзүүлж, шүүхэд итгэх иргэдийн итгэлийг бууруулах гол хүчин зүйл болж байна.

2015 оны Шүүх байгуулах тухай хуулиар засаг захиргааны нэгж бүрд шүүхийг байршуулснаар зарим шүүхэд шүүх бүрэлдэхүүн дутагдалтайгаас шалтгаалан эрүүгийн хэргийг өөр шүүхэд шилжүүлэх, дээд шатны шүүхээс бүрэлдэхүүнд орох шүүгчийг томилох, иргэний болон захиргааны хэргийн хувьд адил шатны өөр шүүхийн Ерөнхий шүүгчтэй зөвшилцөж тухайн шүүхийн Ерөнхий шүүгч өөр шүүхийн шүүгчийг бүрэлдэхүүнд томилох шаардлага гарч байгаа нь дээд шатны шүүхээс хэрэгт нөлөөлж бүрэлдэхүүн томилогдсон байх хардлагыг хэргийн оролцогчдод төрүүлэх зэргээр шүүхэд итгэх иргэдийн итгэлийг буурахад нөлөөлөх нөхцөл байдлыг үүсгэж байна. Үүнтэй холбоотойгоор шүүх бүрэлдэхүүнд орохоор томилогдсон шүүгчийн өөр шүүхэд томилолтоор ажиллах үеийн аюулгүй байдалд эрсдэл учрах, хэргийн материалтай танилцах хугацаа хангалтгүй байдгаас шүүхийн шийдвэрийн чанарт сөргөөр нөлөөлж байна.

Тухайлбал, энэхүү бүрэлдэхүүн томилох, томилолтоор ажиллах асуудал 2019-2021 онд давхардсан тоогоор 2156 удаа шүүгч, 1904 удаа шүүхийн захиргааны ажилтан өөр шүүхэд томилолтоор очиж ажилласан байх бөгөөд томилолт, шатахууны зардалд нийтдээ 427.4 сая төгрөг зарцуулсан байна.

Монгол Улсын шүүхийн тухай хуульд шүүх өөрийн байртай байх, шүүхийн байранд шүүх эрх мэдлийг хэрэгжүүлэхээс өөр үйл ажиллагаа явуулахыг хориглохоор заасан хэдий ч засаг захиргааны нэгж бүрд байгуулсан шүүхүүд өөрийн байргүй, түрээсийн байранд болон бусад төрийн байгууллагатай нэг дор үйл ажиллагаа явуулдаг, доод шатны шүүхийн шийдвэрийг хянах дээд шатны шүүх нь нэг байранд үйл ажиллагаа явуулж байна. Энэ нь шүүн таслах ажиллагааны онцлогт нийцсэн шүүхийн стандартын барилга байхгүй, шүүх хуралдааны танхимын

¹ Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн 2023 оны 06 дугаар сарын 14-ний 170 дугаар тогтоол, 2023 оны 06 дугаар сарын 14-ний өдрийн 01/1123 тоот албан бичгээр ирүүлсэн санал

хүрэлцээ, багтаамж дутагдалтай нөхцөл байдалд хүргэснээр шүүх хуралдаан хойшлох шалтгаануудын нэг болж, улмаар шүүн таслах ажиллагаа сунжрах, шүүхээр үйлчлүүлэгч иргэд санхүү, цаг хугацааны нэмэлт зардал, чирэгдэл гаргахад хүргэж байна.

Өнгөрсөн 2020-2021 онд “Ковид-19” цар тахлын нөхцөл байдалтай холбогдуулан өндөржүүлсэн бэлэн байдлын зэрэгт шилжсэн хугацаанд шүүхээс хэрэг, нэхэмжлэл, гомдлыг цахимаар хүлээн авах, хэргийн оролцогчдыг цахимаар шүүх хуралдаанд оролцуулах, зарим нотлох баримтыг төрийн эрх бүхий байгууллагуудаас авах, солилцох зэргээр үйл ажиллагааныхаа тодорхой хэсгийг цахимд шилжүүлэн, шүүн таслах ажиллагааг тасралтгүй явуулж ирсэн.

Энэ хугацаанд шүүхийн зарим үйл ажиллагааг цахимаар явуулж байсан туршлагад тулгуурлан цахим үндэстэн болох Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого “Алсын хараа-2050”-тай уялдуулж шүүхийн үйлчилгээний хүртээмжийг сайжруулах, иргэдийн цаг хугацаа, орон зайн хязгаарлалтгүйгээр шүүхэд хандах эрхийг хангах, шүүх, шүүгчийн шүүн таслах ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлэхэд чиглэгдсэн мэдээллийн технологийн дэвшилтэт шийдлүүдийг нэвтрүүлж, шүүхийн үйл ажиллагааг цахимжуулах, үүнтэй холбогдуулан хууль эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх, шүүхийн төсөв, нөөцийг нэмэгдүүлэх шаардлага зүй ёсоор тавигдаж байна.

Давж заалдах шатны шүүхийн тухайд хэргийн оролцогч давж заалдах гомдлыг анхан шатны шүүхээр дамжуулан гаргадаг, давж заалдах шатны шүүх хуралдааныг хэргийн оролцогчийг заавал байлцуулахгүйгээр шийдвэрлэдэг процесс хуулийн зохицуулалт, давж заалдах шатны шүүхэд анхан шатны шүүхээр хэлэлцээгүй нотлох баримтыг хэлэлцдэггүй, хэргийг хавтаст хэрэг цугласан баримтын хүрээнд хянадаг, улсын хэмжээнд нийт эрүүгийн хэргийн 18 орчим хувь, иргэний хэргийн 6 орчим хувь нь давж заалдсан сүүлийн 5 жилийн статистик тоо, давж заалдах шатны шүүх хуралдааны 50 орчим хувийг цахим шүүх хуралдаан эзэлж байгаа судалгааны дүн, нийслэл дэх давж заалдах шатны шүүхийн болон орон нутаг дахь шүүхийн ачааллын эрс ялгаатай байдал, шүүх бүрэлдэхүүний хүрэлцээ зэргийг харгалзаж тойргийн зарчмаар байгуулах боломжтой байна.

Гэвч Монгол Улсын Үндсэн хуулиар баталгаажсан шүүхийн шийдвэрийг давж заалдах иргэний эрхийн баталгааг хангах, шүүхийн үйлчилгээг иргэнд хүртээмжтэй хүргэх үндсэн зарчимд нийцүүлэн нийслэл, орон нутаг дахь давж заалдах шатны шүүхийн одоогийн тогтолцоо, байрших газрыг хөндөхгүйгээр хэвээр хадгалж, шүүх бүрэлдэхүүний орон тоог нэмэгдүүлэх шаардлагатай байна.

Аймаг дахь эрүү, иргэний хэргийн анхан шатны шүүхийн тухайд одоо үйлчилж байгаа тогтолцоогоор засаг захиргааны үндсэн нэгжид анхан шатны шүүхүүдийг байгуулснаар иргэнд ногдох шүүхийн хүртээмж хэвийн байгаа хэдий ч эрүү, иргэний хэргийн шүүхүүдийг дагнаж байгуулсан нь шүүхийн нөөцийг сарниаж, анхан шатны зарим шүүхүүд 1-2 шүүгчтэй ажиллаж байгаа нь иргэнд үзүүлэх шүүхийн үйлчилгээний чанар, шүүхийн төсөв, шүүгчдийн хараат бус болон аюулгүй, бие даасан байдалд сөргөөр нөлөөлж байна.

Шүүгчийг татгалзах, хэргийг шийдвэрлэх шүүгч, шүүх бүрэлдэхүүнийг санамсаргүй сонгох, хэргийг шийдвэрлэх шүүгч давхцахгүй байх зэрэг иргэдийн шударга шүүхээр шүүлгэх эрх хэрэгжих баталгаа болсон зарчмууд биелэхэд анхан шатны шүүхийн орон нутаг дахь тогтолцоо хүндрэл учруулж байна.

Адил шатны шүүхээс сум, заримдаа аймаг алгасан шүүх бүрэлдэхүүнийг томилуулж байгаа нь шүүхийн төсөв, шүүгчийн аюулгүй байдалд эрсдэл, хохирол учруулсаар байна.

Иймээс орон нутаг буюу 21 аймаг дахь анхан шатны эрүү, иргэний шүүхүүдийг нэгтгэж, шүүхийн ажил үүргийн хуваарь, орон тоог оновчтой тогтоох замаар шүүхийн зохион байгуулалтыг боловсронгуй болгож, шүүхийн үйлчилгээний бүтээмжийг дээшлүүлэх шаардлагатай байна.

Олон улсын түвшинд шүүхийн үйлчилгээний хүртээмжийг засаг захиргааны нэгж бүрд шүүхийг байршуулахаас гадна шүүгчийн орон тооны хүрэлцээтэй байдал, иргэний шүүхэд хандах эрхийг хангах эрх зүйн орчин, шүүхийн үйлчилгээний мэдээллийг иргэдэд хүргэх үр өгөөжтэй механизм, иргэдийн төрөөс эрх зүйн туслалцаа авах боломж, шүүхийн өмнөх маргаан шийдвэрлэх ажиллагааг бүрдүүлсэн байдал, цахим технологийн дэвшлийг ашиглан иргэн орон зай, цаг хугацаанаас үл хамааран шүүхэд хандах боломжийг бүрдүүлсэн байдлаар ойлгож байгааг харгалзах шаардлагатай байна.

-Монгол Улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх 22 дахь илтгэл болон Нэгдсэн Үндэсний байгууллагын Дур зоргоор баривчлан саатуулах асуудал хариуцсан Ажлын хэсгийн дүгнэлтэд сэжигтнийг шүүхийн зөвшөөрөлгүй баривчилсан тохиолдлын 2020 онд 99.3 хувь, 2021 онд 98.5 хувь, 2022 онд 99.7 хувь нь шүүхийн шийдвэргүйгээр хийгдсэн талаар мэдээлж, энэ асуудал нь хүний эрхийн ноцтой зөрчилд тооцогдох бөгөөд хүний эрхийн талаарх хууль тогтоомж, олон улсын өмнө Монгол улсын хүлээсэн үүрэг хариуцлагад нийцэхгүй байгаа талаар дурджээ.

Түүнчлэн сэжигтнийг баривчлах ажиллагаа шүүхийн зөвшөөрөлгүй явагддаг, шүүхийн хяналтад бүрэн ороогүй байгаатай холбогдуулан сэжигтнийг шүүхийн зөвшөөрөлтэй баривчлах Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн зохицуулалтын хэрэгжилтийг нэг мөр хэрэгжүүлэх байдлаар шүүхийн хяналтын үр нөлөөг сайжруулах шаардлагатай байгаа талаар дурджээ. Энэ асуудалтай холбогдуулан хууль сахиулах байгууллагаас шүүхийн байгууллагад хандан ажлын цаг дууссаны дараа, амралтын болон бүх нийтээр тэмдэглэх баярын өдрүүдэд баривчлах ажиллагаа хийгддэгтэй холбогдуулан 24 цагийн шүүх, жижүүрийн шүүх ажиллуулах хэрэгцээ шаардлага байгаа талаар санал, хүсэлт их гаргаж байна.

2018-2022 он буюу 5 жилийн байдлаар хялбаршуулсан эрүүгийн хэрэг болон бусад зөрчлийн хэрэг, иргэний хэргийн 11.000.000 төгрөг хүртэлх үнийн дүнтэй хэргийг хянан шийдвэрлэсэн хэргийн судалгаа:

-Улсын хэмжээн дэх иргэний хэргийн 11.000.000 төгрөг хүртэлх үнийн дүнтэй маргаан нийт улсын хэмжээнд шийдвэрлэсэн иргэний хэрэгтэй харьцуулахад 100567 буюу 50 хувь, нийт шийдвэрлэсэн зөрчлийн хэрэгтэй харьцуулахад бусад зөрчлийн хэрэг 64370 буюу 32 хувь, нийт шийдвэрлэсэн эрүүгийн хэрэгтэй харьцуулахад хялбаршуулсан эрүүгийн хэрэг 36283 буюу 18 хувийг эзэлж байна.

Нийслэлийн хэмжээн дэх иргэний хэргийн 11.000.000 төгрөг хүртэлх үнийн дүнтэй маргаан нийслэлийн хэмжээнд нийт шийдвэрлэсэн иргэний хэрэгтэй харьцуулахад 68499 буюу 66 хувь, нийт шийдвэрлэсэн зөрчлийн хэрэгтэй харьцуулахад зөрчлийн хэрэг 21453 буюу 20 хувь, нийт шийдвэрлэсэн эрүүгийн хэрэгтэй харьцуулахад хялбаршуулсан эрүүгийн хэрэг 14400 буюу 14 хувийг эзэлж байна.

-Эрүүгийн хэргийг хялбаршуулсан журмаар шийдсэн статистикийг авч үзэхэд улсын хэмжээнд 77986 эрүүгийн хэргийг шийдвэрлэсэн байх бөгөөд үүнээс нийт шийдсэн эрүүгийн хэрэгтэй харьцуулахад ердийн журмаар 41703 буюу 53 хувийг шийдсэн бол хялбаршуулсан журмаар 36283 буюу 47 хувийг шийдсэн байна.

Нийслэлийн хэмжээнд 39045 эрүүгийн хэргийг шийдвэрлэсэн байна. Үүнээс нийт шийдсэн эрүүгийн хэрэгтэй харьцуулахад ердийн журмаар 24645 буюу 63 хувийг шийдсэн бол 14400 буюу 37 хувийг хялбаршуулсан журмаар шийдвэрлэжээ.

-Улсын хэмжээнд зөрчлийн хэрэг шийдвэрлэсэн статистикийг авч үзэхэд нийт шийдвэрлэсэн зөрчлийн хэрэгтэй харьцуулахад бусад зөрчлийн хэрэг 64370 буюу 65 хувийг эзэлж байгаа бол Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль зөрчсөн зөрчлийн хэрэг 35098 буюу 35 хувийг шийдвэрлэжээ.

Улсын хэмжээнд шийдвэрлэсэн нийт 99468 зөрчлийн хувьд Орон нутаг дахь шүүх 53602 буюу 54 хувийг шийдвэрлэсэн бол Нийслэлийн дэх шүүхүүд 45866 буюу 46 хувийг шийдвэрлэсэн байна.

Нийслэлийн хэмжээнд нийт шийдвэрлэсэн 45866 зөрчлийн хэрэг байна. Үүнээс бусад зөрчлийн хэрэг 21435 буюу 47 хувь, Гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэх зөрчил 24431 буюу 53 хувийг эзэлж байна.

-Улсын хэмжээнд бусад иргэний хэрэг 147770 буюу 52 хэрэг шийдвэрлэсэн бол 11 сая төгрөг хүртэлх үнийн дүнтэй (бага үнийн дүнтэй) иргэний хэрэг 100567 буюу 48 хувийг шийдвэрлэсэн байна.

Нийслэлийн хэмжээнд бусад иргэний хэрэг 51474 буюу 43 хэрэг шийдвэрлэсэн бол 11 сая төгрөг хүртэлх үнийн дүнтэй (бага үнийн дүнтэй) иргэний хэрэг 68499 буюу 57 хувийг шийдвэрлэсэн байна.

Түүнчлэн хөндлөнгийн судалгаагаар хийсэн өгөгдөлд үндэслэн нийслэлийн төвийн 6 дүүргийн хэмжээнд бага үнийн дүнтэй нэхэмжлэлийг шийдвэрлэх шүүхийг байгуулах, энэ төрлийн нэхэмжлэлээс үүсэх ачааллыг тусад нь дагнан гаргах нь нийт хэргийг шийдвэрлэх ачааллаас хөнгөлөх, бага үнийн дүнтэй хэргийг хөнгөн хялбар байдлаар шийдвэрлэх боломжийг олгоно гэж дүгнэсэн байна.

Дээрх нөхцөл байдлыг харгалзан мөрдөн шалгах ажиллагаан дахь шүүхийн хяналтыг сайжруулах, хүний эрхийг хамгаалах асуудлыг шийдвэрлэх хүрээнд эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд тусгай процессоор хэрэгждэг тодорхой ажиллагаануудыг болон бага үнийн дүнтэй иргэний хэргийг харьяалан шийдвэрлэх хялбар ажиллагааны төрлөөр дагнасан шүүхийг нийслэлийн засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд байгуулах шаардлагатай байна.

Гэр бүл, хүүхдийн хэргийн шүүх байгуулах хэрэгцээ, шаардлагын талаар:

-Шүүхийн шүүн таслах ажиллагааны статистик мэдээнээс үзэхэд улсын хэмжээнд иргэний хэргийн анхан шатны шүүхийн нийт шийдвэрлэж байгаа хэргийн 10-12 хувийг Гэр бүлийн тухай хуулиар шийдвэрлэсэн хэрэг эзэлсэн байх бөгөөд иргэний хэргийн анхан шатны шүүх 2017 онд нийт 4566 хэрэг хянан шийдвэрлэсэн бол 2022 онд энэ тоо 6263 болж 37.2%-аар өсжээ.

Гэр бүлийн тухай хуулиар шийдвэрлэсэн хэрэг, маргааны 57-61.5 хувийг гэрлэлтийг шүүхийн журмаар цуцалсан хэрэг, маргаан эзэлж байх бөгөөд 2017 онд гэрлэлт шүүхийн журмаар цуцлалтын тоо улсын хэмжээнд 2791 байсан бол 2022 онд 3790 болж 35%-аар өссөн дүнтэй байна.

Хүн амын суурьшил, төвлөрөлтэй холбоотойгоор улсын хэмжээнд хянан шийдвэрлэсэн нийт гэр бүлийн хэрэг, маргааны 50 орчим хувь нь нийслэл Улаанбаатар хотын төвийн 6 дүүргийн шүүхээр хянан шийдвэрлэгджээ.

Шүүхийн журмаар гэрлэлт цуцлалт, тэтгэлэг гаргуулах хэрэг маргааны тоо буурахгүй байгаа бөгөөд үүнтэй холбоотойгоор жилд 10.000 орчим хүүхэд гэр бүл салалтын үр дагаврыг амсахад хүрч, хүүхдийн эрх зөрчигдөх, гэмт хэрэг холбогдох, улмаар олон хүүхдүүдийн амьдралын баталгаа эрсдэлд орж байна.

-Монгол Улсын хэмжээнд 2018-2022 оны бүтэн жилд Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 10.1 дүгээр зүйлийн 2.8 дахь хэсэг "Гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэж бусдыг санаатай алах", мөн хуулийн 11.7 дугаар зүйл "Гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэх" гэмт хэрэгт нийт 867 хүнд холбогдох 838 хэргийг хүлээн авснаас 27 хүнд холбогдох 27 хэргийг хэрэгсэхгүй болгож, 5 хүнд холбогдох 5 хэргийг цагаатгаж, 48 хүнд холбогдох 46 хэргийг прокурорт буцааж, 5 хүнд холбогдох 5 хэргийг түдгэлзүүлж, 11 хүнд холбогдох 11 хэргийг харьяаллын дагуу шилжүүлж, 745 хүнд холбогдох 717 хэргийг хянан шийдвэрлэсэн байна.

Монгол Улсын эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүх сүүлийн 5 жилийн хугацаанд дунджаар 12226 хэргийг хянан шийдвэрлэсэн бөгөөд гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэх 143 хэргийг жилд дунджаар хянан шийдвэрлэж байна. Энэ нь хянан шийдвэрлэсэн хэрэгт эзлэх хувиар авч үзвэл 1.2 хувийг энэ төрлийн гэмт хэрэг эзэлж байна гэж үзэхээр байна.

-Гэмт хэргээс хохирсон иргэд 2018 онд 14.05 мянга байгаагийн 5.4% буюу 764, 2019 онд 16.5 мянга байгаагийн 5.8% буюу 965, 2020 онд 30.2 мянга байгаагийн 2.5% буюу 757, 2021 онд 15.8 мянга байгаагийн 4.2% буюу 712, 2022 онд 19.3 мянга байгаагийн 4.7% буюу 909 хүн нь насанд хүрээгүй 18 хүртэлх насны хүүхэд байна.

-2018-2022 онд Хүний бэлгийн эрх чөлөө, халдашгүй байдлын эсрэг гэмт хэрэгт хохирсон 1278 өсвөр насны хүний 962 буюу 75.3 хувь нь хүчиндэх гэмт хэргийн хохирогч байна. Өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэрэгт хохирогчоор тогтоогдсон 569 өсвөр насны хүний 193 буюу 33.9 хувь нь дээрэмдэх гэмт хэрэгт хохирсон бол хөдөлгөөний аюулгүй байдал, тээврийн хэрэгслийн ашиглалтын журмын эсрэг гэмт хэрэгт хохирсон 758 өсвөр насны хүний 743 буюу 98.0 хувь авто тээврийн хэрэгслийн хөдөлгөөний аюулгүй байдал, ашиглалтын журам зөрчих гэмт хэрэгт хохирсон байна.

-2016 онд 282 хүн амиа хорлож нас барснаас насанд хүрээгүй хүн 48, 2017 онд 366 хүнээс насанд хүрээгүй хүн 29, 2018 оны эхний 10 сарын байдлаар 422 хүн амиа хорлож нас барснаас насанд хүрээгүй хүн 37 байна. Насанд хүрээгүй хүний амиа хорлосон тоо өсөх хандлагатай байна.

Судалгаагаар мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодистой холбоотой, цахим, хүн хулгайлах, худалдаалах, гэр бүлийн хүчирхийллийн, зам тээврийн осол, хүүхэд хаях, төөрүүлэх, насанд хүрээгүй хүнийг хүчиндэх зэрэг хэрэг, зөрчлүүдэд насанд хүрээгүй хүн холбогдох, хохирох тоо эрс өсөх хандлагатай байна.

-Монгол Улсын нэгдэн орсон олон улсын гэрээний дагуу хүүхдийн эрхийг хангахад шүүхийн үйл ажиллагаа чиглэнэ. Тухайлбал,

- Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пактын 14 дүгээр зүйлийн 4 дэх хэсэгт зааснаар, насанд хүрээгүй хүмүүсийн хэргийг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа нь тэдний насыг болон засч хүмүүжихэд нь дэмжлэг үзүүлүүштэйг харгалзсан байх ёстой. Мөн Пактын 24 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт зааснаар, аливаа хүүхэд төрийн зүгээс насанд хүрээгүйнхээ хувьд шаардлага бүхий хамгаалалт эдлэх эрхтэй.
- Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцын 3 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт зааснаар, шүүхээс хүүхдийн талаар явуулах аливаа үйл ажиллагаанд юуны өмнө хүүхдийн дээд ашиг сонирхлыг хангахад анхаарлаа хандуулна.
- Мөн конвенцын 9 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт зааснаар, оролцогч улсууд хүүхдийн дээд ашиг сонирхлыг хангахад шаардлагатай хэмээн эрх бүхий байгууллага, шүүхийн шийдвэрийн дагуу, хэрэглэгдэх хууль, журмыг үндэслэн шийдвэр гаргаснаас бусад тохиолдолд хүүхдийг хүсэл зоригийнх нь эсрэг эцэг эхээс нь салгахгүй байх үүрэг хүлээнэ. Иймд шийдвэрийг эцэг эх хүүхэдтэйгээ хэрцгий харьцах, анхаарал, халамжгүй орхих, эсхүл эцэг эх нь тусдаа амьдардаг тохиолдолд хүүхдийн оршин суух газрын талаар зохих шийдвэрийг гаргана.
- Үүнээс гадна, тус конвенцын 40 дүгээр зүйлд, эрүүгийн хууль зөрчсөн хэмээн сэжиглэгдсэн, яллагдсан, гэм буруутай нь тогтоогдсон хүүхдийн нэр төр, үнэ цэнэ, хүний эрх, бусдын үндсэн эрх чөлөөг хүндэтгэх үзлийг бататгах, нийгмийн амьдралд буцаан оруулах шаардлага, насны онцлогийг харгалзан, нийгэмд бүтээлч үүрэг гүйцэтгэх эрхийг хүндэтгэн хандах, хүүхдийн хэрэг, маргааныг хянан шийдвэрлэх тусгайлсан нөхцөлтэй байхыг тус тус тусгасан.

Гэмт хэрэг, зөрчил үйлдсэн эсхүл хохирсон, өөр бусад байдлаар шүүх үйл ажиллагаанд татагдан оролцож буй насанд хүрээгүй хүмүүсийн хувьд тэдний нас, бие, сэтгэл зүйн онцлогт тохирсон, цаашид бие хүн болон төлөвшихөд нь онцгой анхаарсан хэрэг хянан шийдвэрлэх эерэг орчин, тусгай журам шаардагддагийг дэлхий нийт анхааран хүүхдийн хэргийн шүүх, гэр бүлийн шүүхийг дагнан байгуулаад цөөнгүй жил болж байна.

Өдгөө гэр бүлийн дагнасан шүүхтэй Австрали, АНУ-ын зарим муж, ХБНГУ, Канад, БНСУ, Шинэ Зеланд, Энэтхэг, Солонгос, Япон, Бельги зэрэг улсууд байна. Харин шүүхэд гэр бүлийн хэргийн танхимтай Англи, Австри, Хонконг, Тайван зэрэг улс байна.

Дээр дурдсан хэрэгцээ, шаардлагыг үндэслэн Шүүхийн ерөнхий зөвлөлөөс Улсын дээд шүүхтэй зөвшилцөн ирүүлсэн саналыг үндэслэн Шүүх байгуулах тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг боловсруулна.

Харгалзан үзэх шалгуур үзүүлэлт:

Шүүхийн ерөнхий зөвлөлөөс Монгол Улсын шүүхийн тухай хуульд заасны дагуу Улсын дээд шүүхтэй зөвшилцөн баталсан “Улсын дээд шүүхээс бусад шүүхийг байгуулах, өөрчлөн байгуулах, татан буулгах, түүний байршлыг тогтоох асуудлыг боловсруулахад харгалзан үзэх шалгуур үзүүлэлт”-д үндэслэн шүүх байгуулах асуудлыг боловсруулахад харгалзан үзэх нийт 3 төрлийн багц судалгааг хөндлөнгийн байгууллагатай хамтран хийсэн байна.

Уг судалгаа нь шүүхийн шүүн таслах ажиллагааны статистик тоо, шүүхийн захиргааны тайлан, мэдээлэл болон хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны ачаалалд хийсэн ажлын байрны ажиглалт, асуумж, хэрэг уншилтын судалгаанд тус тус үндэслэсэн бөгөөд дүнг багцалбал "...одоогийн шүүхийн зохион байгуулалт нь шүүх, шүүгчийн хэргийн болон ажлын ачаалал тэнцвэргүй, зарим шүүхийн шийдвэрлэж байгаа хэрэг, маргааны төрөл, тоо хэт бага байгаа нь шүүгч мэргэших боломжгүй байх нөхцөлийг бүрдүүлсэн, шүүн таслах ажлын төрлөөр дагнаж төрөлжсөн шүүх байгуулах, шүүгчийн орон тоог ачаалалд уялдуулан өөрчлөх хэрэгцээ шаардлага үүссэн." гэж дүгнэжээ.

Шүүхийн ерөнхий зөвлөлөөс 2019 онд "Хууль эрх зүйн хөгжлийн хүрээлэн" ТББ-аар хэргийн дагнан шийдвэрлэх "Улаанбаатар хотод гэр бүл, өсвөр насны хүний хэргийн шүүх, танхим байгуулах" тухай тандан судалгаа хийлгэсэн бөгөөд судалгаагаар "...гэр бүлийн дагнасан шүүх байгуулах хэрэгцээ, шаардлага үүссэн" гэсэн дүгнэлтэд хүрсэн байна.

Хоёр.Хуулийн төслийн зорилго, ерөнхий бүтэц, зохицуулах харилцаа, хамрах хүрээ

Хуулийн төслийн зорилго нь Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөд нийцүүлж шүүхийн шатлалын үндсэн тогтолцоог хөндөхгүйгээр шүүхийн харьяалал, байрших газар, зохион байгуулалтыг өөрчлөх замаар иргэний шүүхэд хандах эрхийн баталгааг хангах, иргэнд үзүүлэх шүүхийн үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг дээшлүүлэхэд чиглэсэн бүтээмжтэй, үр нөлөөтэй анхан болон давж заалдах шатны шүүх байгуулахад оршино.

Гэр бүл, хүүхдийн хэргийн анхан болон давж заалдах шатны шүүх байгуулах зорилго нь гэр бүл, насанд хүрээгүй хүний хэргийг харьяалан шийдвэрлэх шүүхийн мэргэшсэн тогтолцоо бүрдүүлэх замаар гэр бүл, хүүхдийн эрх ашгийг хамгаалах, төрөөс баримтлах гэр бүл, хүүхэд хамгааллын бодлогыг үр ашигтай, бодитой хэрэгжүүлэх, гэр бүл, хүүхэд хамгааллын холбогдох байгууллагуудыг бэхжүүлэхэд оршино.

Түүнчлэн Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлоготой уялдуулах, газар нутгийн хэмжээ, хүн ам цөөн, тархмал байдалтай суурьшдаг нөхцөл байдал, эдийн засаг нийгмийн үзүүлэлт, шүүхийн шийдвэрлэсэн хэрэг, маргааны төрөл, тоог харгалзах болон Монгол Улсын шүүхийн тухай хууль, Улсын Их Хурлын тогтоолд шүүхийг байгуулахдаа иргэний шүүхэд хандах эрхийн баталгааг дордуулахгүй байх, шүүхийн үйлчилгээг хүртээмжтэй хүргэх үндсэн зарчимд нийцүүлэх шаардлагыг баримтална.

Дээрх нөхцөл, шаардлагуудыг үндэс болгон манай улсын шүүхийн тогтолцооны онцлогийг харгалзаж хуулийн төслийг боловсруулахдаа хүн амын нягтаршил бүхий төв суурин газар болон цөөн хүн амтай орон нутагт ялгаатай бодлого хэрэгжүүлэхээр тусгана.

Шүүх байгуулах тухай хуулийн төсөлд давж заалдах болон анхан шатны шүүхийг дараах байдлаар байгуулахаар тусгана. Үүнд:

1.Хуулийн төслийн 1 дүгээр зүйлд аймаг, нийслэлийн давж заалдах шатны шүүхийг өөрчлөн байгуулж, тэдгээрийн байршил, нутаг дэвсгэрийн харьяаллыг тусгана.

1.1.Нийслэл дэх давж заалдах шатны шүүх: 2017-2022 оны шүүн таслах ажиллагааны статистик тоон мэдээллээр улсын хэмжээнд Эрүүгийн хэргийн давж заалдах шатны шүүхүүд 13542 хэргийг хянан шийдвэрлэснээс 7075 буюу нийт хэргийн 51.9 хувийг Нийслэлийн эрүүгийн хэргийн давж заалдах шатны шүүх хянан шийдвэрлэсэн бол иргэний хэргийн давж заалдах шатны шүүхүүд 19301 хэргийг хянан шийдвэрлэснээс 13707 хэргийг буюу нийт хэргийн 71.1 хувийг Нийслэлийн иргэний хэргийн давж заалдах шатны шүүх тус тус хянан шийдвэрлэсэн байх бөгөөд Нийслэлийн эрүүгийн хэргийн давж заалдах шатны шүүх, Нийслэлийн иргэний хэргийн давж заалдах шатны шүүхийн зохион байгуулалтыг хэвээр хадгална.

1.2.Орон нутаг дахь давж заалдах шатны шүүх: Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлт болон Монгол Улсын шүүхийн тухай хуулиар давж заалдах шатны шүүхийг тойргийн зарчмаар байгуулж болохоор хуульчилсан боловч Үндсэн хууль болон бусад олон улсын гэрээгээр баталгаажсан хүний үндсэн эрхийг хангах, хамгаалах хүрээнд давж заалдах шатны шүүхийн одоогийн тогтолцоо, байрших газрыг хэвээр хадгална.

Харин 2015 оны Шүүх байгуулах тухай хуулиар одоогийн 21 аймгийн давж заалдах шатны шүүхүүдээс Орхон, Дархан-Уул аймгуудын эрүүгийн хэргийн давж заалдах шатны шүүх, иргэний хэргийн давж заалдах шатны шүүх тусдаа байгуулагдсан байгааг бусад 19 аймгийн эрүү, иргэний хэргийн давж заалдах шатны шүүхтэй адил зарчмаар тус хоёр аймагт эрүү, иргэний хэргийн давж заалдах шатны шүүх болгон нэгтгэж, өөрчлөн байгуулна.

Ингэснээр хууль хэрэглээний нэгдмэл байдал сайжирч, орон нутаг дахь иргэд шүүхийн шийдвэрийг давж заалдах Үндсэн хуульд заасан үндсэн эрх, эрх чөлөө бодитой хангагдана.

Түүнчлэн Монгол Улсын шүүхийн тухай хуульд зааснаар давж заалдах шатны шүүхэд шүүн таслах ажиллагааны төрлөөр дагнасан танхим байгуулах асуудлыг тухайн шүүхийн Зөвлөгөөн санал гаргаж Улсын дээд шүүхээр шийдвэрлэх асуудал нээлттэй болно.

1.3.Захиргааны хэргийн давж заалдах шатны шүүх: Монгол Улсын Үндсэн хуулийн үзэл баримтлалын дагуу байгуулагдаж төлөвшөөд 18 жил болж байгаа захиргааны хэргийн дагнасан шүүхийн тогтолцоог хөндөхгүйгээр хууль тогтоох, гүйцэтгэх болон шүүх эрх мэдлийн байгууллагын хяналт-тэнцлийг хангах, гүйцэтгэх эрх мэдлийн байгууллагаас нийтийн эрх ашгийг зөрчихөөс сэргийлэх ач холбогдол болон шийдвэрлэсэн хэргийн тоо, төрлийн өсөлт сүүлийн 10 жилийн судалгаагаар нэмэгдэж байгааг харгалзаж, иргэний шүүхэд хандах эрхийн баталгааг бодитой хангах, анхан шатны шүүхийн үйлчилгээний хүртээмжийг дордуулахгүй байх зарчмыг баримтлан Захиргааны хэргийн давж заалдах шатны шүүхийг хэвээр үлдээнэ.

1.4.Гэр бүл, хүүхдийн хэргийн давж заалдах шатны шүүх: Улсын хэмжээнд нэг байхаар байгуулж, Улаанбаатар хотод байршуулна.

Шүүхийн хүртээмжийн хувьд улсын хэмжээнд нийт эрүүгийн хэргийн 18 орчим хувь, иргэний хэргийн 6 орчим хувь нь давж заалдсан сүүлийн 5 жилийн статистик тоо, давж заалдах шатны шүүх хуралдааны 50 орчим хувийг цахим шүүх хуралдаан эзэлж байгааг харгалзан тус шүүхийн үйлчилгээг авах оролцогчдыг цахимаар оролцуулах зэргээр мэдээллийн технологийн дэвшилтэд хэрэгслийг нэвтрүүлэх боломжтой байна. Тухайлбал, аймаг бүрд байрладаг Гэр бүл, хүүхэд залуучуудын

хөгжлийн газрын байр эсхүл тухайн аймаг дахь шүүхийн Тамгын газрын байрнаас шүүхэд хандах, шүүх хуралдаанд оролцох боломж бүрдсэн гэж үзэж байна.

Түүнчлэн шаардлагатай тохиолдолд Гэр бүл, хүүхдийн хэргийн давж заалдах шатны шүүх орон нутагт томилолтоор ажиллах асуудал нээлттэй байгаа боловч шүүхийн төсвийн хүрэлцээгүй өнөөгийн нөхцөл байдалд томилолтоор ажиллах зардал шаардлагатай болно.

Энэхүү дагнасан шүүх байгуулснаар тухайн шүүхийн харьяалан шийдвэрлэх хэргийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох, шүүгчийг мэргэшүүлэх, сургах, шүүхийн байр, нөөцийн чадавхыг бэлтгэх хүрээнд хууль хэрэгжих боломжтой хугацааг тусгана.

2.Хуулийн төслийн 2 дугаар зүйлд анхан шатны шүүхийг байгуулж, тэдгээрийн байршил, нутаг дэвсгэрийн харьяаллыг тусгана.

2.1.Дүүргийн анхан шатны шүүх: Нийслэл дэх хүн амын тоо, засаг захиргааны нэгжийн төвлөрөл, дэд бүтцийн хөгжил, нийтийн тээврийн хүрэлцээ болон төвийн дүүргийн шүүхүүд нь нэршлийн хувьд дүүрэг тус бүрд байгаа боловч байршлын хувьд гурван дүүргийн шүүх нь нэг дүүргийн нутаг дэвсгэрт үйл ажиллагаа явуулдаг, 1 байранд байрлаж байгаа, дүүргийн шүүхүүдийн шийдвэрлэсэн хэргийн тоо, ажлын ачааллыг үндэслэж эрүүгийн хэргийн тойргийн 3, иргэний хэргийн тойргийн 3 буюу тойргийн нийт 6 шүүхийг байгуулж, нутаг дэвсгэрийн алслагдмал байдлыг харгалзан Багануур дүүргийн эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүх, Багануур дүүргийн иргэний хэргийн анхан шатны шүүхийн одоогийн зохион байгуулалтыг хэвээр үлдээнэ. Багахангай, Налайх дүүргийн эрүү, иргэний хэргийн анхан шатны шүүхийг тойргийн зарчмаар байгуулж, Налайх дүүрэгт байршуулна.

2.2.Дүүргийн эрүү, иргэний хэргийн хялбар ажиллагааны анхан шатны тойргийн шүүх: Мөрдөн шалгах ажиллагаан дахь шүүхийн хяналтыг сайжруулах, хүний эрхийг хамгаалах асуудлыг шийдвэрлэх хүрээнд эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд тусгай процессоор хэрэгждэг тодорхой ажиллагаануудыг болон бага үнийн дүнтэй иргэний хэргийг харьяалан шийдвэрлэх хялбар ажиллагааны төрлөөр дагнасан шүүхийг ерөнхий харьяаллын шүүхээс тусад нь байгуулж, ингэхдээ нийслэлийн засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд 1 шүүх байхаар тусгана.

Энэ шүүхийн хянан шийдвэрлэх хэргийн харьяалалд нийслэлийн дүүргүүдийн хэмжээнд хялбаршуулсан журмаар хянан шийдвэрлэх эрүүгийн хэрэг, зөрчлийн хэрэг болон эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд тусгай процессоор хэрэгждэг тодорхой ажиллагаанууд болох баривчлах ажиллагаа, цагдан хорих, бусад төрлийн таслан сэргийлэх арга хэмжээнд зөвшөөрөл олгох, хамтрах ажиллах этгээдээр тогтоох, гэрч, хохирогчийг хамгаалах арга хэмжээг хэрэгжүүлэх ажиллагаа болон бага үнийн дүнтэй иргэний хэргийг шийдвэрлэх ажиллагаа хамаарна.

Энэ төрлийн шүүх байгуулснаар дүүргийн эрүүгийн болон иргэний хэргийн анхан шатны шүүхийн ачаалал 30-40 хувь багасаж зохист хэмжээнд очно гэж үзсэн болно.

2.3.Нийслэл дэх гэр бүл, хүүхдийн хэргийн анхан шатны тойргийн шүүх:

Нийслэл дэх гэр бүл, хүүхдийн хэргийн анхан шатны тойргийн шүүхийг зөвхөн нийслэлийн засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд нэг байхаар байгуулж, Улаанбаатар хотод байршуулна.

Энэ төрлийн шүүхийг байгуулснаар дүүргийн эрүүгийн болон иргэний хэргийн анхан шатны шүүхийн ажлын ачаалал 15-20 хувь багасна.

Харин орон нутагт гарч байгаа хэргийн тоо, төрлийг харгалзан энэ төрлийн хэрэг, маргааныг хянан шийдвэрлэх тусдаа шүүх байгуулахааргүй байх бөгөөд Монгол Улсын шүүхийн тухай хуулийн 30 дугаар зүйлийн 30.3 дахь хэсэгт зааснаар орон нутаг дахь анхан шатны шүүх шүүн таслах ажиллагааны төрлөөр дагнасан танхимтай байх асуудал нь нээлттэй байна.

2.4.Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүх: Монгол Улсын Үндсэн хуулийн үзэл баримтлалын дагуу байгуулагдаж төлөвшөөд 18 жил болж байгаа захиргааны хэргийн дагнасан шүүхийн тогтолцоог хөндөхгүйгээр хууль тогтоох, гүйцэтгэх болон шүүх эрх мэдлийн байгууллагын хяналт-тэнцлийг хангах, гүйцэтгэх эрх мэдлийн байгууллагаас нийтийн эрх ашгийг зөрчихөөс сэргийлэх ач холбогдол болон шийдвэрлэсэн хэргийн тоо, төрлийн өсөлт сүүлийн 10 жилийн судалгаагаар нэмэгдэж байгааг харгалзаж, иргэний шүүхэд хандах эрхийн баталгааг бодитой хангах, анхан шатны шүүхийн үйлчилгээний хүртээмжийг дордуулахгүй байх зарчмыг баримтлан Нийслэл дэх захиргааны хэргийн анхан шатны шүүх болон аймаг дахь захиргааны хэргийн анхан шатны нийт 22 шүүх, тэдгээрийн байршлыг одоо хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа 2015 оны Шүүх байгуулах тухай хуулиар тогтоосны дагуу хэвээр хадгалах нь зүйтэй гэж үзсэн болно.

2.5.Аймаг дахь сум дундын, сум дахь сум дундын шүүх: Сум дундын эрүүгийн хэргийн 21 шүүх, сум дундын иргэний хэргийн 21 шүүхийг нэгтгэн аймаг дахь сум дундын анхан шатны 21 шүүх болгон өөрчлөн байгуулж, сум дахь сум дундын 8 шүүхийг хэвээр үлдээнэ.

Дээрх өөрчлөн байгуулагдах аймаг дахь сум дундын анхан шатны 21 шүүхийн нэршлийг өөрчилж тухайн аймгийн нэрээр нэрлэх бөгөөд харьяалах нутаг, дэвсгэр, байрших газрыг одоогийн байрлалд хэвээр үлдээж шүүхийн үйлчилгээний хүртээмжийг дордуулахгүй байх, шүүхийн үйлчилгээ авах иргэний үндсэн эрхийг баталгааг хангах зарчмыг хангах нөхцөлийг бүрдүүлнэ.

Эдгээр аймаг дахь сум дундын 21 шүүх нь тухайн шүүхийн ажлын ачааллыг харгалзаж, дотроо шүүн таслах ажлын төрлөөр дагнасан, танхимын зохион байгуулалттай байх асуудал нь Монгол Улсын шүүхийн тухай хуулиар нээлттэй байна.

Ингэснээр анхан болон давж заалдах шатны одоогийн байгаа нийт 116 шүүх 86 болно.

Гурав.Хууль батлагдсаны дараа үүсэж болох эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн үр дагавар, тэдгээрийг шийдвэрлэх талаар авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний талаар

Анхан болон давж заалдах шатны шүүхийн тогтолцоо боловсронгуй болсноор хэрэг маргааныг хянан шийдвэрлэх хугацаа бодитойгоор багасаж, шүүхийн үйлчилгээг иргэнд хүртээмжтэй хүргэх, шүүхийн хараат бус байдал хангагдах, хариуцлагатай, иргэн төвтэй шүүх тогтолцоо төлөвших суурь нөхцөл бүрдэх бөгөөд ингэснээр шүүхээр үйлчлүүлж байгаа иргэдэд учирч байгаа цаг хугацаа, эдийн засгийн зардал буурч, шүүхэд итгэх иргэдийн итгэл нэмэгдэнэ.

Хуулийн төсөл батлагдсанаар дараах нийгэм, эдийн засаг, хууль зүйн үр дагавар гарна:

1.Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөд нийцүүлэн шүүхийн тогтолцоо, зохион байгуулалтыг шинэчилснээр эрх зүйн шинэтгэлийг гүнзгийрүүлнэ.

2.Дүүргийн эрүү, иргэний хэргийн хялбар ажиллагааны дагнасан анхан шатны тойргийн шүүхийг байгуулснаар мөрдөн шалгах ажиллагааны явцад хүний эрхийг хамгаалах асуудалд шүүхийн хяналт бодитой хэрэгжих, бага үнийн дүнтэй иргэний хэргийг богино хугацаанд хянан шийдвэрлэх замаар хүний эрх, эрх чөлөөг хамгаалагдаж, ердийн шүүхүүдэд нөөцийн оновчтой хуваарилалт бий болж шүүн таслах ажиллагаанд цаг хугацаа, шийдвэрийн чанарын хувьд ахиц гарна.

3.Дүүргийн эрүү, иргэний хэргийн хялбар ажиллагааны дагнасан анхан шатны тойргийн шүүх, Гэр бүл, хүүхдийн хэргийн анхан болон давж заалдах шатны шүүх байгуулагдсанаар хүний эрх, эрх чөлөөг хамгаалахад чиглэсэн үр нөлөөтэй шүүхийн тогтолцоо бий болж, шүүхийн шинэтгэл гүнзгийрч, дагнасан шүүхийн тогтолцоо хөгжинө.

4.Хүүхдийн эрхийг хамгаалах чиглэлээр Монгол Улсын олон улсын гэрээ конвенцод хүлээсэн үүрэг биелнэ.

5.Гэр бүл, өсвөр насны хүний хэргийг шүүхээс хянан шийдвэрлэх ажиллагааны тогтвортой байдал, чанар, үр нөлөө сайжирна.

6.Эрх зүйн олон улсын хөгжлийн чиг хандлагатай уялдаж, Алсын хараа-2050 Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын баримт бичигт тусгагдсан зорилго, зорилтод нийцсэн гэр бүлийн талаар баримтлах төрийн бодлого хэрэгжиж, иргэн төвтэй шүүхийн үйлчилгээ төлөвшинө.

7.Гэр бүл салалт, гэр бүлийн хүчирхийлэл, хүүхдийн эсрэг гэмт хэрэг буурахад нөлөөлнө.

8.Цаг үе, нийгмийн хэрэгцээ шаардлагад нийцсэн байна.

9.Шүүгчийн орон тоог төлөвлөхдөө Монгол Улсын шүүхийн тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.5-д заасан “Бүх шатны шүүхийн шүүгчийн орон тоо нь шүүгчийн хараат бус, шүүхийн бие даасан байдлыг хангаж, шүүх эрх мэдлийг хэрэгжүүлэхэд хүрэлцээтэй байна.” гэсэн зарчимд нийцүүлнэ.

10.Шүүх, шүүгчийн ажлын ачаалал тэнцвэржинэ.

11.Шүүх бүрэлдэхүүн хүрэлцэхгүй байх нөхцөл арилж, томилолтын зардал хэмнэгдэнэ.

12.Анхан болон давж заалдах шатны шүүх орон нутагт нэг байранд шүүн таслах ажиллагааг явуулдаг, дээд шатны шүүхээс шүүх бүрэлдэхүүн томилдог байдлыг халж, шүүх, шүүгчийн хараат бус байдал дээшлэн шүүхэд хандах иргэний эрхийн баталгаа, шударга шүүхээр шүүлгэх, хуулийн өмнө эрх тэгш байх зарчим бодитоор хэрэгжинэ.

13.Шүүхийн төсвийн хуваарилалт оновчтой болох нөхцөл бүрдэнэ.

Шүүхийн тогтолцооны шинэтгэлийг дагаад шүүхийн барилга, дэд бүтэц, техник тоног төхөөрөмжийн шинэчлэл хийх, шүүгч, шүүхийн захиргааны ажилтны эдийн засгийн баталгааг хангах болон тэдгээрийг шүүх хооронд нүүлгэн шилжүүлэхтэй холбоотой зардлууд гарах бөгөөд үүнийг тооцож гаргана.

Дөрөв.Хуулийн төсөл нь Монгол Улсын Үндсэн хууль болон бусад хуультай хэрхэн уялдах, хуулийн төсөлтэй холбогдуулан гарах бусад хууль тогтоомжийн төслийн талаар

Хуулийн төслийг Монгол Улсын Үндсэн хуульд нийцүүлэн боловсруулах бөгөөд хуулийн төсөлтэй холбогдуулан 2015 оны 6 дугаар сарын 19-ний өдөр баталсан Шүүх байгуулах тухай хууль/Шинэчилсэн найруулга/-ийг хүчингүй болсонд тооцох тухай, Шүүх байгуулах тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/-ийг дагаж мөрдөх журмын тухай, Монгол Улсын шүүхийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Монгол улсын шүүхийн тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/-ийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай, Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай, “Хууль хэрэгжүүлэх зарим арга хэмжээний тухай” Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг тус тус боловсруулна.

--oOo--